

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТИ ПРО УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ-ПАТРІОТІВ І СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ

Цей випуск Екологічного збірника Праць Наукового товариства ім. Шевченка присвячуємо світлій пам'яті видатного лісознавця, українського патріота і громадського діяча Андрія Пясецького, випускника рільничо-лісового факультету „Львівської політехніки“. Сучасні українські вчені та громадськість повинні більше знати та шанувати цього відомого вченого в галузі лісової екології, який досліджував карпатські і розточанські ліси та запропонував чимало наукових новацій у царині української лісової типології. За часів гітлерівської окупації Андрій Пясецький виявив громадянську мужність та доклав усіх можливих зусиль, щоби зберегти від вирубування ліси на Розточчі, що на Головному європейському вододілі. За це в розпал терору німецької окупаційної адміністрації був заарештований і разом з іншими заручниками гестапо розстріляний.

Започатковані Андрієм Пясецьким лісівничі екологічні дослідження знайшли своє продовження у науковій діяльності рільничо-лісового факультету Львівської політехніки, де він учився і котрий пізніше переріс у Львівський сільськогосподарський інститут — нині це Львівський національний аграрний університет.

У повоєнні роки наукові ідеї та методики досліджень Пясецького знайшли своє втілення і в діяльності багатьох українських учених-лісівників, передусім лісотипологів, що працювали в Українському науково-дослідному інституті лісового господарства та агролісомеліорації імені Г. Висоцького. Цей інститут упродовж XX століття був провідним дослідницьким центром вивчення лісів України та забезпечував наукову опіку стосовно їх раціонального використання та ефективного відтворення.

Докладна інформація про історію формування та сучасний стан наукових шкіл обох авторитетних установ викладена у статтях Юрія Токарського із співавторами та Валентини Мешкової.

Розвиток сучасної екологічної та аграрної науки повинен ураховувати надбання світового поступу, зокрема щодо колишніх і сучасних змін клімату на континенті та на просторах України зокрема. Ці питання доволі повно розкриті у статті Петра Гнатіва. Використовуючи світову палеогеографічну, палеокліматологічну та палеобіологічну інформацію, він реконструював та подав у формі вербальних і графічних моделей минулого динаміку змін життєвого простору. Такі узагальнення потрібні і своєчасні для розуміння природи трансформації ландшафтів і біотичних систем та відповідно — особливостей формування українського етносу упродовж

другої половини голоцену. Вони необхідні для розв'язання проблем збалансованого розвитку сільського господарства. У зв'язку з цим цікавою є праця Анджеея Возняка і Мирослави Сороки, що стосується впливу агроекологічних чинників на якість і хемічний склад зерна збіжжя. Аналізуючи отримані експериментальні матеріали, автори зазначають, що з-поміж агроекологічних чинників найважливіша роль в отриманні високотоварної продукції належить ґрунтовим умовам, кількості опадів і температурі повітря. З агрономічних важелів керування процесом автори виокремлюють азотні добрива, системи сівозмін та хемічний захист рослин. Суха і сонячна погода у фазі виповнення зерен сприяли нагромадженню у них білка і клейковини, прохолода й волога зумовлювали більшу щільність і кращу вирівняність зерна. Отже, агротехнічні заходи згладжують несприятливу дію коливань погоди на озиму пшеницю, що важливо, зважаючи на зміни клімату.

Особливої актуальності сьогодні набули всебічні дослідження біорозмаїття лісів та їхньої структурної організації у біогеографічному просторі. З цього огляду важливими є підсумкові результати дослідження таксономічного розмаїття і субстратної приуроченості міксоміцетів передкарпатських і карпатських лісів, що викладені у праці Ірини Дудки й Ірини Аніщенко. Зокрема, виявлено, що загальне видове багатство становить 121 вид з класу Mucoromycetes і порядків Trichiales, Stemonitales, Physarales і Liceales. Автори також виявили певну відмінність представництва міксоміцетів в окремих національних парках та заповідниках, а також субстратної приуроченості цих грибоподібних організмів.

Подібні наукові питання розв'язують і Ярослав Бублик та Олександр Климишин. Вони дослідили спеціалізацію ксилотрофних аскомікотів до деревного субстрату у Сколівських Бескидах. У своїй праці автори з'ясували, що для одного виду більш значущою є систематична приналежність до різновиду субстрату, а поширення і існування іншого виду більшою мірою визначають такі властивості, як розмір або стан деревного субстрату. Отже, усі виділені властивості субстрату впливають на функціонування мікобіоти як складової частини системи редуцентів мертвої деревини в лісових екосистемах. Субстратна спеціалізація ксилотрофних грибів вказує на наявність конкурентних взаємовідношень між видами. Їхня трофічна пластичність визначає диференціацію їхніх екологічних ніш за рахунок конкуренції між видами, які є близькими за вимогами до властивостей субстрату. Подібні наукові питання, але стосовно розмаїття мохоподібних у лісах вільхи сірої на Передкарпатті та в Горганах, розглянуті у праці Анастасії Савицької. Авторка виявила, що в таких лісах трапляється 71 вид мохоподібних, серед яких 58 видів мохів та 13 печіночників.

Особливої актуальності для українського лісівництва та вирішення завдань охорони та відтворення біорозмаїття екосистем гірських лісів набула проблема вдосконалення їхньої багаторівневої структуризації у біогеографічному просторі. Очевидною є і потреба наближення

концептуальних підходів для розв'язання цієї проблеми до європейських аналогів. Оригінальні методичні напрацювання у цьому напрямі запропоновані у праці Платона Третяка та Юрія Черневого. Автори детально описали сучасні концептуальні надбання європейських учених та запропонували методику багаторівневого моделювання структури лісів Східних Бескидів. Результати досліджень представлені в оригінальних сіткових табличних моделях структури локальних едафотопічних умов у горах та лісової рослинності, урахувавши особливості ґрунтово-водно-геохемічних умов на схилах у горах. Цікавою у цьому напрямку є і наукова розвідка Андрія Савчина і Платона Третяка. Автори дослідили структуру та динамічні тенденції лісових природних комплексів Регіонального ландшафтного парку „Полянницький“. Оригінальною є спроба пов'язати їх з особливостями геологічного підґрунтя. Деякі унікальні лісові природні комплекси парку можуть слугувати еталонами природи в масштабі Зовнішніх Східних Карпат. Вони здебільшого стосуються лісів на схилах у смузі залягання вапнистих аргілітів, алевролітів та пісковиків, а також пісково-глинисто-мергельного флішу. Динаміка розвитку таких деревостанів свідчить про поступове формування складної вертикальної структури і прогресивне набуття едифікаторних позицій ценопопуляцією ялиці білої. Унікальними є старовікові оліго-мезотрофні букові ліси асоціації *Myrtillo-Fagetum*, що ростуть на дуже бідних кислих піщаних підзолистих буроземах (*Cambic Podzols*).

До кола актуальних наукових питань належить і роль деревних рослин у відтворенні ґрунтів на відвалах гірничодобувних підприємств. Саме цим питанням, на прикладі кар'єру новороздільського Державного гірничо-хімічного підприємства „Сірка“, присвячена праця Марії Копій та Леоніда Копія. Автори дослідили ґрунтовірні процеси на техногенному субстраті, що сформувався унаслідок відкритого видобутку сірки. Виявлено, зокрема, особливості перерозподілу азоту у ґрунті та вплив на цей процес деревно-чагарникових насаджень. Такі рослинні угруповання неабияк впливають на перерозподіл марганцю, фосфору, калію, кадмію, цинку, свинцю, міді у ґрунтовому профілі і сприяють зменшенню їх концентрації у поверхневих горизонтах.

Важливою є і роль ґрунтової фауни у функціонуванні екосистем. Її розмаїття залежить від геофізичних факторів. Докладно про це йдеться у праці Ігора Капруса стосовно таксономічного багатства колембол. Автор дійшов висновку про залежність від площі дослідженої території величини видового багатства та насичення таксонів високого рангу видами і родами цієї групи організмів. Окрім того, впливу висоти над рівнем моря на видове багатство колембол на рівні локальних фаун не виявлено, а просторова варіабельність загального видового багатства колембол не завжди скорельована зі змінами кількості видів у родинях або родах, для яких окремі геофізичні чинники мають специфічне значення.

Завершує збірку наших статей праця Людмили Гапонової, у якій авторка аналізує стаціональний розподіл прісноводних моллюсків у водоймах природоохоронних об'єктів Києва. У них вона виявила 16 видів моллюсків із

12 родів і встановила, що найпоширенішими є молюски з легенеvim диханням. Двостулкові молюски й черевоногі підкласу Pectinibranchia знайдені лише в окремих акваекосистемах. У багатьох водоймах з'ясоване зникнення індикаторних представників молюсків. Авторка резюмує, що такі зміни розмаїття свідчать про погіршення екоумов у цих акваекосистемах.

В умовах сьогодення відповідно до міжнародних зобов'язань України щодо охорони біорозмаїття постає чимало контрoверсійних проблем, що стосуються природокористування та охорони природних екосистем. На жаль, сьогодні є багато випадків ігнорування владними структурами вимог чинного природоохоронного законодавства. Наслідком того є надмірне вирубування лісів заради поповнення державного бюджету всіх рівнів, а також збагачення бізнесових кіл унаслідок експорту деревини. Ці проблеми були й раніше, ще в ХІХ та ХХ століттях. Громадськість Галичини, а в тому й Наукове товариство ім. Шевченка, набули вже тривалого досвіду апелювання до влади стосовно охорони природи. Ці традиції продовжуємо і нині стосовно проблем створення та розширення природно-заповідних об'єктів. Останнім часом до таких належать наші ініціативи стосовно виконання нормативних завдань Указу Президента України щодо створеного Національного природного парку „Синьогора“. Відповідні матеріали щодо того публікуємо в завершальній частині збірника. У наших традиційних ініціативах ми звернулися до Державного управління справами, Мінекології, Управління екології та природних ресурсів Івано-Франківської ОДА, Івано-Франківського обласного управління лісового та мисливського господарства й до НПП „Синьогора“ з пропозиціями щодо територіального розширення Національного природного парку „Синьогора“. Приєднання до нього без вилучення земель Державного підприємства „Осмолодське лісове господарство“, на яких ростуть ялинові ліси за участю сосни кедрової європейської, забезпечить ці унікальні флорокомплекси і сам рідкісний вид від зникнення з ландшафту Українських Карпат.

На жаль, поки що наші заходи не знайшли належного урядового реагування. Але все ж маємо надію, що подальші наші звернення і публікації із залученням ширшого кола вчених і громадськості змінять ситуацію на краще. Власне, у тому нас переконує приклад Андрія Пясецького, який ціною власного життя врятував ліси Розточчя від вирубування і тепер там маємо Природний заповідник „Розточчя“ та Національний природний парк „Яворівський“.

*Лідія Тасенкевич,
голова Екологічної комісії
Наукового товариства ім. Шевченка*